

KERTTU SAARENHEIMO

MUSTAN KAUHISTUKSEN RINTEELLÄ

Aleksis Kivi juomatapojen kuvaajana

Aleksis Kivi juomatapojen kuvaajana herättää epäilemättä useimmille mielikuvan: kas siinä kirjailija, joka tuntee viinamäen asiat ja tietää mistä kirjoittaa. Tosi onkin, että Kivi itse "kallisteli klasia" joskus ahkeranpuoleisesti ja hänen useimpien kirjasan-kariensa tapana oli niin ikään kokeilla, miltä tuntuu "koska iloinen poika humalassa keikahtelee".¹⁾

Tarkkaavaisen lukijan on kuitenkin pakko kiinnittää huomionsa myös siihen, että kirjailija puhuu useammin raittiuden puolesta kuin ylistelee viinan nautintoja. Näin esimerkiksi Seitsemässä veljeksessä. Jukolan poikien useimmat vastoinikäymiset matkansaattaa juuri viina, ja niinpä Juhani kertomuksen lopussa pukee sanoiksi koko veljessarjan lujan päätöksen: "Sentähden tässä nyt puristamme viinan kanssa lujasti jäähyväiskättä ja pyydämme hänen lähtemään meistä kuuksi päiväksi Herran nimeen."

Veljekset myöntävät katuvaisina, että tuo "helvetinsahti", "helvetin asianajaja", "metelivesi" ja "viinamyrkky" on syössyt heidät melkein kadotuksen partaalle. Kun Aapo vielä kertoo tunnetun tarinan sunnuntaipäivänä sikolättiin tuupertuneesta juomarista, veljekset hylkäävät villitsevän viinan iäksi päiväksi — toki hurskasta vanhapoika-Simeonia ja kiivaan emännän komennossa elävää Timoa lukuun ottamatta.

Onko Kivi kenties viinanjuontikuvauksissaan tietoisesti puhunut raittiuden puolesta ja johdatellut Jukolan poikien vaiheita niin, että on tullut otollinen tilaisuus tehdä raittiuspropagandaa? Se ei tunnu uskottavalta, vaikka kirjailija monessa muussakin teoksessaan suosittelee raittiita elämäntapoja. Nummisuutarin lukkari Sepeteus saarnaa voimakkaasti viinan kauhistavaa voimaa vastaan eikä Eskonkaan mielestä viina tarvitse puolusmiestä. Myös Canzio samanni-

misessä näytelmässä tuomitsee alkoholijuomien käytön, ja Olviretki Schleusingenissä osoittaa, että Kivi osaa johtaa ahkeran naukkailemisen aina juoppohulluuden asteelle saakka.

Epäilemätöntä sen sijaan on se, että Kiven ei ole tarvinnut Seitsemän veljeksien juomatavoista kertoessaan turvautua yksinomaan mielikuvitukseensa niin kuin Juhani hänen tekaistessaan kuvauksen Venlan ja Eeron rakkauskohtauksesta: "Omasta päästänsä tämän sepitti Juhani poika." Kirjailijan ei tarvitse keksiä todenvastaisia tilanteita kuvaillessaan viinan väärinkäyttöä. Hänellä on siksi paljon kuultua ja nähtyä aineita, että on paikallaan lyhyesti tarkastella maamme yleisiä juomatapoja ja Kiven omia henkilökohtaisia kokemuksia kertomuksen tapahtuma-aikana ennen kuin lähemme seurailemaan veljesten viinapuuhiä.

Seitsemän veljestä ilmestyi keväällä 1870, mutta kirjailija oli kehitellyt aihettaan jo kymmenen vuoden ajan. Vaikka on pidettävä mielessä, että teoksessa on kirjoitusajanakin saatua elämystaustaa ja kirjallista tietä tullutta lainaa, kertomus käy yksiin sen yhteiskunnallisen ja henkisen muutoksen kanssa, joka Nurmijärvellä tapahtui vuoden 1840 tienoilla.²⁾ Tästä on lupa tehdä se johtopäätös, että Seitsemän veljestä kuvastaa myös niitä käsityksiä alkoholinkäytöstä, jotka Suomessa olivat vallalla kyseisenä aikana. Vuonna 1841 vahvistettiin pölviviina-asetus, joka takasi valmistusveron maksamaan kykeneville talonpojille kotipoltto-oikeuden kolmen kuukauden aikana vuodessa.³⁾ Tähän luultavasti viittaa se Seitsemässä veljeksessä oleva maininta, että Jukolan pojat hakivat viinapannun kotitalonsa vuokraajalta, jolla ei itsellään ollut varoja kotipolttoon.

Sillä kymmenluvulla, jonka kuluessa Kivi kirjoitti suuren romaaninsa, viinakysymys joutui taas uuteen vaiheeseen. Vaatimus kotitarvepolton lopettamisesta sai yhä suurempaa kannatusta, ja niinpä vuoden 1863

valtiopäivillä päästiin ratkaisuun, jonka mukaan kotitarvepolto lopetettiin keisarillisen asetuksen mukaan vuoden 1866 alusta. Tämä ratkaisu, jota kotitarvepolton kokonaan kieltäminen ja korvaaminen tehdasvalmisella viinalla merkitsi, tuli heti valtiopäivillä tehdyn päätöksen jälkeen viikkoa keskustelun kohteeksi varsinkin sanomalehdissä.⁴⁾ Saattaa otaksua, että Kivikin joutui näitä kannanottoja seuraamaan. Liberaalia suuntaa kiistanalaisessa asiassa edustavat Seitsemän veljeksien Juhani ja Timo, jotka hyvän sadon aiheuttaman mielihyvän varjolla ehdottavat viinan polttamista. Toisten vastustus vaimenee Juhani todittellessa "kuinka viinakin, jos sitä taidolla ja kohtuudella nauttii, on iloksi ja onneksi, etenkin heille, kaarneenpoikasille synkeässä sydänmaassa".

Seitsemän veljeksien ilmestymisen aikaan alkoholinkäyttöä pidettiin sekä rahvaan että sivistyneistön keskuudessa nähtävästi varsin henkilökohtaisena asiana. Kuvaavaa on, ettei edes August Ahlqvist kiinnittänyt muuten murskaavassa arvostelussaan korostusti paheksuvaa huomiota veljesten alkoholinkäyttöön, vaikka hän muistaa tunnon-tarkasti viedä kirjaan jokaisen niistä "kahdestatoista tai viidestätoista" tappelusta, joihin nuo metsäläiset sivistymättömine tapoineen joutuivat.⁵⁾ Ehkäpä arvostelija muisti, että hän itsekin oli laulanut viinin ylistystä runossaan "Kerran viinikellarissa". Sen sijaan arvokas professori lienee unohtanut ne ajat, jolloin hän nuorena ylioppilaana sai karsseria humalapäissä tehdystä väkivallasta.⁶⁾

Vakaviin seuraamuksiin johtavia väkivalantöitä eivät Jukolan veljekset koskaan tappeluksissaan tehneet, sillä "hämäläisen ruskea nahka on tuuman paksu" Juhani toteamuksen mukaan.

Kivi lienee turvautunut tappelukuvauksissaan muistitietoon. Nurmijärven pitäjän rosvoilla ja ryöväreillä oli näet yhtä huono mai-

ne kuin Etelä-Pohjanmaan puukkojunkka-reilla.⁷⁾ Uudenmaan ja Hämeen lääneissä humalapäissä tehdyt väkivallanteot on tilastollisestikin todettu hämmästyttävän runsaiksi.⁸⁾ Tätä taustaa vasten on tietysti luonnollista, että alkoholi ja tappelukset ajan oloja kuvaavan realistisen kirjailijan teoksissa saivat oman sijansa.

Kivi joutui myös aivan lähiympäristönsään näkemään alkoholin väärinkäyttöä. Jo lapsuudenkodin muuten valoisaa muistoa synkisti se, että perheen isä — yleensä hiljainen ja jurottava mies — oli ns. kausijuoppo, joka saattoi viinapäissään mellastaa viikonkin yhteen menoon.⁹⁾ Tämä kotona saatu kokemus ja myöhempien vuosien oma alkoholinkäyttö antoivat Kiven kuvauksille viinan väärinkäytöstä hyvinkin realistisen todellisuuspohjan.

Kirjailijan ja hänen mielikuvituksensa luoman veljessarjan yhdistääkin taukoamaton pyrkimys raittiisiin elämäntapoihin. Kivi yritti aluksi omassa elämässään kulkea ja kuljettaa myös veljeksiä kohtuuden tietä, mutta epäonnistuttuaan kummassakin yrityksessä hän teki monia päätöksiä pysytellä ehdottoman raittiuden kannalla. Kirjailijan ylioppilastoverit kertoivat ystävänsä olleen vielä 1860-luvun alussa hyvinkin kohtuullinen, ja myöhemmin, kun alkoholinkäyttö alkoi olla hänelle jo ongelma, hän yritti päästä siitä tietoisesti eroon.¹⁰⁾

Kiven lukemat kirjat valaisevat nekin osaltaan hänen kiinnostustaan raittiusasiaan. Muutamat niistä edustavat hyvinkin jyrkkää kantaa viinanvalmistajia ja -juojia vastaan. Erityisesti krouveissa vietetty huono elämä on "Paimelan Ukon" ja Hermann Zschokken "Kultalan" hallitseva teema. Tosin Paimelan Ukko, joka itsekin on krouvin omistaja, ei pidä "viinaa peräti hyljättävänä", koska "se on Jumalan lahja, myös sekin". Vain "ihmisten ylöllisyys tekee sen vihollisemme". Samoin naisten viinan

juonti on hänen mielestään kauhistuttavaa: "Mies viinassakin on vielä ihminen, mutta juoppovaimo on riettaampi ja saastaisempi kuin kärke. Ei sitä taida katsellakaan ilman kamoksumatta."¹¹⁾

Kiven kirjastosta on edelleen löytynyt Johan Kraftmanin "Tankar, Om den Wanmagt Uti hwilken Finska Landtman sig befinner", jossa talonpoikien alhaista tilaa selvitetään myös runsaan viinankäytön pohjalta. Tosin kirjoittaja ei pidä viinaa pahana "vähän ja järkevästi käytettynä", mutta valittaa sen liiallista viljelyä.¹²⁾

Kirja, johon Kivi on jo lapsuudenkodusaan tutustunut, oli viime vuosisadan puolivälissä monin painoksin ilmestynyt "Huu-tavan ääni korvessa". Sehän pääsi myös Jukolan poikien kirjastoon. Kun veljekset viimeisen suuren juopottelukautensa jälkeen lähtevät katuvaisina syntisinä kirkkoon, he tarvitsevat mielensä vahvistukseksi myös painettua sanaa. Aapon kainalossa on heidän isänsä vanha virsikirja, Simeonilla "Huutava-ääni", Juhanin ja Timon kourassa punakantinen aapinen.

Renqvistin suomentamassa "Huutavan äänessä" juomareille ei löydy sijaa taivaan valtakunnassa. Paavalin ensimmäiseen korinttolaiskirjeeseen vedoten julistetaan "ettei juomaritten pidä Jumalan waldakuntaa perimän (1. Cor. 6: 10), vaan he heitetään siihen järveen, joka palaa tulesta ja tulikivestä, eikä saa weden pisaratakaan tulisen kielensä jähdytyxexi". Juomarit samastetaan tässä väkeväsanaissa tekstissä ki-roilijoiden, ylpeiden, sapatinrikkojen, pelureiden, tanssijoiden, haureellisten, huori-pukkien ja porttojen kanssa. Kirjan lopussa on vielä muutamia virsiä, joista viimeinen on "Waroitus Juomarille, Juomarin ja Juottajan surkuteldawasta tilasta".¹³⁾ Virressä on 21 säkeistöä, joista jo ensimmäinenkin antaa pelottavan kuvan juomarin kurjasta kohtalosta:

Niin perkele nyt pettää
 Julmasti juomarin,
 Ett' Armon aikas' wiettää,
 Juo itsens' juowuksiin,
 Myrkyllä sieluns' tappaa
 Ja järkens' kadottaa,
 Syndiin sywään upottaa,
 Helwettiin wajottaa.¹³⁾

Jatkosäkeissä toistetaan aikaisemman tekstin helvetin vaivoja. Täällä maan päällä juomari juo viinaa kuin mettä, mutta helvetin korventavassa valkeassa ei anneta edes vettä, jotta voisi "kielänsä jähdyttää".

Kiven kirjoittamista kirjeistä saa taustaa hänen suuren romaaninsa juomatavoille, sekä hyväksyttävälle että tuomittaville.¹⁴⁾ Myötäkäymisen päivinä on asiallista "vähän viiftata". A. R. Svanströmille hän kirjoittaa Siunttiosta luultavasti vuoden 1860 syyskesällä toivoen tapaamista Helsingissä ja iltahetkeä totilasien ääressä. Saatuaan senaattilta Nummisuutareista vuonna 1865 valtion palkinnon hän katsoo aiheelliseksi juhliä sitä, kuten hän kirjeessään Th. Reinille joulukuussa 1869 kirjoittaa.

Mutta varsinkin elämänsä loppupuolella Kivi kirjeissään suree sitä, että "olen hummannut", ja vakuuttaa, että "olen taas viettänyt melkein spartalasta elämää ja niin tulen jatkamaan Tuonelan portille saakka". (Svanströmille, tammikuun 5. päivänä 1868). Ja Th. Forssellille hän lähettää vuotta myöhemmin innostuneen tiedonannon: "Klasi on jäänyt, klasi on jäänyt." Mutta joulukuun lopussa 1869 tai tammikuun alussa 1870 hän yhtä kaikki taas valittaa Kaarlo Bergbomille menettäneensä juomisen kautta "joteskin toistakymmentä markkaa". Hän myöntää kyllä, että "tämä oli pahoin", mutta "tehty on tehty". Vastaavassa tilanteessa Juhaniin ajatukset kulkevat samoja ratoja: "... tehty on tehty, eikä saata sitä enään takaisin ruiutus ja marina."

Bergbomilta Kivi ei salaa enää myöhemmin tiheästi toistuvia naukkailujaan, vaikka

osaa aina keksiä jonkin puolustuksen. Kirjeessään loka- tai marraskuussa 1870 hän syyttää kestikievarin isäntää, joka tarjoilee liian auliisti hänelle, heikkotahtoiselle miehelle. Ehkä Kivi kertookin avoimesti juomisestaan Bergbomille sen takia, että tämä oli joutunut keväällä 1870 Kiven alennustilan todistajaksi. "Enhän koskaan unohda sinun kasvojas, valistetut puoleeni, koska oljentelin kivussa ja sielun synkeimmässä pahenteessa!" Vielä myöhemminkin hän puhuu kirjeissään Bergbomille tuosta "keväällisestä hirveästä katastrofista Helsingissä" ja tekee tarkan suunnitelman terveytensä hoitamisesta "viisaan vesilääkäriin" johdolla. Kiven tarkoittama kuuluisa vesiparantaja oli saksalainen F. Everth, jonka kylpyhoitoihin Kivi tuntui uskovan.¹⁵⁾

Samassa kirjeessä Bergbomille Kivi surkuttelee "tätä olentoa, naisen luona, johon häätä ajoi koiran!" Oleskelu Charlotta Lönnqvistin luona ei enää tunnu mieleiseltä. "Himoon joka hetki täältä pois." Ihmisten myrkylliset pistopuheet ja mamselli Lönnqvistin taloudellinen ahdinkotila, johon Kivi katsoo itsensä syylliseksi, aiheuttavat hänelle vakavia komplekseja. Hän hakee ratkaisua, suunnittelee ryhtymistä pehtoriksi ja siirtymistä Nurmijärvelle. Hän etsii asuntoa Helsingistä. Mutta kiusallinen tilanne ei selviä. Juominen on silloin helppo pakokeino.

Vaikka edellä mainitut Kiven kirjeviittaukset ovatkin kovin luettelonomaisia, ne antanevat kuitenkin käsityksen siitä, millaiset perustelut kirjailijalla oli omaan alkoholin käyttöönsä ja tietoisiin raittiuspyrkimyksiinsä.

Jukolan veljekset eivät yleensä turvaudu viinaan kestäättömiltä näyttävissä tilanteissa. Siinä he eroavat edukseen kirjailijasta itsestään. Tosin Timo joskus pakenee tuikean emäntänsä komentoa ja viettäa huolettomia hetkiä viinaveikkojensa parissa: "Niinpä he... rallailivat ja keikuttelivat päätänsä, jossa ihanasti lämähтели, huimahтели; ja kaukana heistä oljentelivat kurjan,

tavallisen ihmislapsen surut ja mielimurteet." Nuoruudenaikansa vastoinikäymisiä veljekset pakenevat Impivaaran korpeen, suunnittelevat merille lähtöä tai sotaväkeen värväytymistä. Mutta hankalat tilanteet selviytyvät yleensä ilman keinotekoisia unohdusta. Hiidenkivikohtaus on ainoa, jossa Laurin hermot joutuvat niin kovalle koetukselle, että hän naukkailee pullostaan humaltumiseen ja siitä aiheutuvaan poikkeavaan käyttäytymiseen asti.

Seitsemän veljeksien kirjoittajalla on siis ollut moneltakin taholta tulleita esimerkkejä siitä, mihin alkoholin liiallinen käyttäminen viimein johtaa. Siksi hän kertomuksessaan useaan otteeseen jonkun veljeksien suulla varoittaa ryhtymästä juopotteluun. Ensimmäinen tuttavuus viinan kanssa on varsin viaton. Veljekset käyttävät sitä ulkoisesti voiteeksi haavoihinsa Toukolan poikien kanssa käydyn tappelun jälkeen. Nykyinen lääketiede tuskin enää suosittelisi Juhanin keittämää voimallista rohtoa, johon tarvitaan tuoppi viinaa, kaksi korttelia kruutia, kortteli tulikivi-jauhoja ja suoloja saman verran. Vielä tässä vaiheessa poikien päähän ei pälkähdäkään juoda viinaa murheeseensa. Hurskas Simeoni pitää viinamäärää jopa liian suurena annoksena tähän ulko-naisestikin käytettävään voiteeseen.

Varsinainen humalakohtaus on vasta joululitana Impivaaran tuvassa. Viinaa veljeksillä ei ole, mutta he panevat jouluoluensa tavallista väkevämmäksi, niin vahvaksi, että "jos kannullisen sitä nielaisit, tunsitpa hie-man huimausta aivossas". Poikien joulupidot päättyivät surkeasti. Juhani tahtoo kokeilla, miltä maistuu "ohranesteen löyly", ja siitä nouseekin sellainen kohahdus, että pojat pääsevät viime hetkessä pois palavasta tuvastaan ja pelastautuvat paukkuvassa pakkasyössä entiseen kotiinsa Jukolaan.

Tämän onnettoman sattuman olisi jo pitänyt olla varoituksena, mutta vielä pojat eivät ole kypsiä hylkäämään viinaa. Seuraavan kovan koettelemuksen "helvetinsahti"

aiheuttaa Hiidenkivellä, jonne Viertolan kartanon härät ovat vanginneet heidät moneksi vuorokaudeksi. Onnettomasti päättynyt retki saa sekin viinasta alkunsa. Veljeksillä on näet ystävänä Taula-Matti, joka aina lopettaa jännittävät kertomuksensa samalla lauseella: "Ja sitten me ryyppättiin." Jukolan pojatkin mielivät joskus harmaapartaisina ukkoina lisätä saman miehuutta osoittavan lausahduksen metsästysjuttujensa perään, ja niinpä lähetetään Lauri hakemaan Viertolasta seitsemän korttelia viinaa ennen suunniteltua sorsanmetsästystä. Viisas Aapo yrittää vaimeasti ja turhaan vastustella tuumaa: "Ehkä jätämme viinan, johon onneksemme emme ole juuri tottuneet vielä." Laurin tarkka luoti tapaa sorsan sijasta mahtavan kontion, mutta härkälauma yllättää heidät juuri kun hän on saaliinsa vieressä juhallisesti kumoamassa elämänsä ensimmäistä ryyppyä kurkustansa alas saadakseen sanoa: "Ja sitten me ryyppättiin."

Viime hetkellä metsämiehet pelastautuvat korkealle kivelle. Mutta kuinka Laurin käykään toivottomassa vankeudessa Hiidenkivellä? Hän, joka on "viaton kuin lammas", "ilman yhtään makua vielä", "härkämies" viinatiellä, kieltäytyy kiivaasti luovuttamasta viinakonttiaan yhteiseen käyttöön — "se ei lähde juuri leikillä" — ja alkaa yksinään ryyppiskellä. Ei auta Aapon varoitus: "Sitä tavaraa tulee meidän nauttia varoten näin vaarallisessa asemassa kuin tämä." Ei myöskään yleinen ihmettely Laurin tullessa humalaan: "Onko tämä totisesti Lauri, se siivo, äänetön Lauri? Kuka uskoisi?" Hiljainen ja umpimielinen Lauri muuttuukin kuin taikauskusta. Hän pilkkaa veljiään, saarnaa huikealla äänellä, loilottelee ja tanssii vaarallisella kivellä kunnes aiheuttaa yleisen tappelun.

Nyt luulisi veljeksillä olevan jo tarpeeksi opetusta viinan vaarallisuudesta, kun sitä "ylöllisesti" nautitaan. Mutta vasta kolmannen kerran jälkeen he ovat valmiit "puristamaan viinan kanssa jäähyväiskättä". Vier-

tolan herra suostuu ottamaan tapettujen härkien korvaukseksi viljaa, jota jää vielä yllin kyllin Impivaaran aittoihin. Siitä juolah-taa Juhanin mieleen ajatus keittää viinaa ja hänen tuumaansa taipuu helposti Timo. Toisten vastustus nujerretaan kohtuullisen nauttimisen lupauksilla. Mutta tähänkin puu-haan veljekset antautuvat yhtä suurella tar-molla kuin muihinkin päähänpistoihinsa. "Rupesivat nyt veljekset huvittelemaan itsiänsä, naukkien päivät aamusta iltaan, ja heidän aikansa meni kuin virran juoksu. Ja kahden, kolmen päivän päästä jo kaikui hei-dän korvissaan lakkaamaton, humiseva soitto, kuin kaukaisen pasuunan ääni, ja iloisesti pyöri maailma ympäri heidän sil-missänsä."

Lauri yksin pysyttelee erossa tästä ilon-pidosta. Muistaen hurjaa humalaansa Hii-denkivellä hän oli tehnyt jalon ja pyhän pää-töksen olla koskaan päästämättä huulilleen juovuttavaa juomaa. Toiset sen sijaan päät-tävät iloisessa humussa viettää Mikkelin päivää tavallista juhlavammin. Simeoni ja Eero varustetaan Hämeenlinnaan ostoksille. Rommia ja puteli-olutta piti olla heidän kuor-massaan nahkiaisten, sillien ja vehnästen lisäksi takaisin tullessa. Mutta kuinka käy-kään? Kaupunkimatkat ovat Kiven sankarille kohtalokkaita. Nummisuutarien livarin ja Sakeri-enon tapaan Simeoni ja Eero men-nettävät kuormansa viinaan ja vehnäpulliin. Kymmenen päivän perästä palaa Impivaa-ran pihaan veljespari kurjana ja viheliäisenä "kuin kaksi varista sateessa".

Tämä on veljesten kolmas ja kovin koke-mus. Simeoni karkaa kiivastuneen veljes-joukon käsistä metsään ja joutuu tekemisiin pahalaisen, itse päämestarin, itse Lusifee-ruksen kanssa. Tämä harhanäky ei ole en-simmäinen Simeonin tämänkertaisen juo-pottelun aikana. Eero kertoo hänen laitansa olleen huonosti jo Hämeenlinnassa. Hän oli "haastellut joistakin pienistä, tumankor-keista äijistä", joita parveili tuhansittain hän-en ympärillään. Tällaisia hallusinaatioita

Kivellä itselläänkin oli liiallisen alkoholin-käytön seurauksena. Joillekin tuttavilleen hän kertoi nähneensä humalassa pikku-uk-koja — "patres minorum gentium" — niin kuin hän itse niitä nimitti leikillisesti.¹⁶⁾ Täl-laiset kokemukset varmaan ovat antaneet omakohtaista elävyttä Simeonin harha-näyille. Simeonin harhakuvitelmat, joista karmaisevin on dantemainen oleskelu paho-laisen kanssa saapasnahkatornissa, antavat joka tapauksessa pontta Jukolan veljesten raittiuspäätöksille. Kun vielä Laurikin näkee varoittavan unen, on pohja parannukselle luotu. "Mustan kauhistuksen rinteellä" vel-jekset päättävät pyhästi jättää viinamyrykn.

Poikien päätös on tulkittava väljästi siten, että se tarkoittaa alkoholin liiallista käyttöä. Ajan tavan mukaan juhla juomiin kuuluivat olut ja viina, eikä näitä tarjottavia puuttunut veljesten vastaisista vieraspidoista. Jukolan tuliaisjuhlissa kiertää oluthaarikka "miehes-tä mieheen ja viimein myös naisesta nai-seen". Lukkari, joka pöydän takana kunnia-paikalla istuen seuraa ilonpitoa, antaa siu-nauksensa tälle kohtuudelle ja juo tarkasti lasketut "kaksi knorria ja kolme kylmää-ryppyä" sekä vielä "lähtönaukin".

Seitsemästä veljeksestä saakin luulta-vasti varsin selväpiirteisen kuvan siitä, min-kälaisia juomatottumuksia ajan tavan mu-kaan yleisesti pidettiin sopivina ja mikä taas ylitti hyväksyttävän rajan. Ehdoton raitti-us oli tietysti paras. Aapo varoittelee: "Ehkä jätämme viinan, johon onneksemme emme ole juuri tottuneet vielä." Ja Laurille silloin kun tämä on kumoamassa ensimmäistä ryyppyänsä: "Aatteleppas jotain, Lauri, ja tahtoisin sinua ennen kieltää kuin käskeä."

Mutta juhlatilaisuuksiin toki hankitaan vä-kevämpääkin tarjottavaa kuin kahvi. Joulul-olut kuului itsestään asiaan, ja sen pojat te-kevätkin tavallista vahvemmaksi "muistain tarkasti äitinsä menetystä tämän juoman pa-nossa". Myös häissä tarjottiin viinaa. Juha-ni muistaa saaneensa Karja-Matin häissä "pari kupillista muikeaa kahvipunssia". Jou-

lun lisäksi muitakin vuotuisia juhlapäiviä kuten Mikkelin päivää vietettiin viinakesteillä, vaikka veljeksiltähän se tosin meni hukkaan Simeonin ja Eeron hurjastelun tähden. Timolla oli myöhemmin vuosinaan, kun hän jo oli vakaa talollinen, tapana juhliä kekriä.

Isännän silloin tällöin tapahtuvaa perusteellista juopottelua ei yleensä pidetty talon tuhona. Tästä Aapon puheenvuoro antaa oivan kuvan: "Tosin voi isäntä itsensä kulauttaa aika lailla humalaan ja tappelee hän kylässä, josta laki antaa hänelle ansion mukaan suolaa selkään, mutta kuitenkin taidamme lukea tällaisia haaksirikkoja pieniksi hurmikoiksi." Mutta "sitäpä vastoin huone, jossa emäntä tuhlaa, käy pian kumoon ilman armoa".

Todenperäisen ajankuvauksen kirjailija antaa myös siitä, minkälaisia juomia talonpoikainen väki käytti. Suomalaisen maalaismiehen alkoholipitoiset juomat eivät olleet viime vuosisadan puolivälissä kovinkaan moninaiset. Yleisin juhla juoma oli olut.

Kotipolttosen paloviinan lisäksi käytettiin suurina juhlina myös ostojuomia, "trahtööri viinaa". "Kahvipunssia" ja "knorria", kahvin ja alkoholin sekoitusta, nautitaan Karja-Matin häissä ja Jukolan tulojuhlissa. Timo selittelee emännälleen juoneensa vain viinaa rommin ja lipparin puutteessa. Kivi selittää aikaisemmin lipparin kokoomuksen Laurin suulla seuraavasti: "Tuoppi olutta ja kaksi korttelia viinaa lippariksi on kohtuullinen mitta." Olviretkessä taas vahtimiehen viina-annos on tarkasti määritelty ja "lipparia, se tahtoo sanoa, olutta ja viinaa sekaisin, ei ollenkaan ole lupa nauttia". Herrasväen juomat taas poikkeavat talonpoikaisista. Karkureissa parooni Markus tarjoaa vierailleen viiniä ja Canzion perintölinnassa Italiassa juodaan viiniä ja ylistetään "killisilmäistä Bacchusta".

Kuvaillessaan liiallista viinan juontia Seitsemässä veljeksessä kertomuksen sepittäjä on osannut erinomaisen taitavasti sovitaa kohtauksiin kerta kerralta voimistuvan

varoituksen. Romaanin rakenteen kannalta tämä on huomionarvoinen seikka. Kaikki kolme suurta juopumuskohtausta vievät veljeksiä aina lähemmäksi päätöstä luopua "viinamyrkystä". Ensimmäisellä kerralla aineellinen omaisuus on mennyttä, veljesten pirtti palaa poroksi. Toisella kerralla on jo henki vaarassa, jopa veljenmurha tekeillä. Kolmas kerta on tehokkain. Taivaan kirous uhkaa ja kuolematon sielu on vaarassa. Itse Lusifeerus ilmestyy Simeonille ja lähettää henkilökohtaiset terveisensä Jukolan veljeksille.

Suuri humoristi ei ole kuitenkaan saattanut jättää tilaisuutta käyttämättä, kun viinamäen miehet antavat erinomaisen aiheen "ilosteluun" heidän kustannuksellaan. Pöydän takana naukkuja kumoileva lukkari, jonka poskipäille nousee vieno punerrus, on huvittava kaikessa arvokkuudessaan. Simeonin hurskaus ja siihen huonosti soveltuva viinanhimo on myös humoristin silmin nähty. Totuuden nimessä on myös sanottava, että hänen katumuksensakin on kuvattu syvimmäksi.

Verrattoman hauskasti Juhani kertoo Härkämäen hurskastelevasta isännästä, joka tuskin näkee selvää päivää. "Onhan, pahasti kyllä, jumalisilla miehillä tavallisesti kiivas veto viinaan, varsinkin ryypiskelemiseen kaapin-oven takana. — — — Kas kun hän nyt lähtee ulos raitillensa kammaristaan postillan ja virsikirjan äärestä. Ensiksipä tyrätään tie kohden kaappia, ja siellä on tapahtuva pieni konsti, pieni keikaushunööri."

Mutta vaikka Kivi näköjään mielellään kertookin ilkikurisesti jumalista näyttelevän ihmisen viinanhimosta, hän antaa arvon myös sille kansan yleiselle käsitykselle, että helvettiin joutuminen on varma, jos kuolee humalassa. Siitä "Huutavan äänikin" antaa armottoman tuomion. Kun Tuomas tahtoo heittää häiriötä tuottavan Laurin härkien saaliiksi, muut kauhistuvat tällaista aikomusta. Laurihan olisi siinä tapauksessa

joutunut astumaan "Jumalan eteen juopuneena, silmät killissä". Ja kun Timo saapuu kotiin kolme päivää kestäneeltä juopottelumatkaltaan, hän koettaa olla nöyrä tuikean vaimonsa edessä, kun uskonnollisuuteen taipuva kiivas nainen itkeskelee: "Iskis nyt kuolema kimppeus, niin alimmaiseen helvettiin vaipuisit alas ilman armoa ja laupeutta."

Seitsemän veljeksien humalakohtaukset eivät ole mitenkään liioiteltuja ja uskomattomia. Juoppouden kuvaukset niin Seitsemässä veljeksessä kuin Kiven aikaisemminkin teoksissa varmaan perustuvat nähtyyn ja kuultuun todellisuuteen. Se moraalinen

opetus, joka liialliseen viinankäyttöön liittyy, lienee omakohtaisen kokemuksen ja samoihin aikoihin alkaneen julkisen rahtiustyön tulos. Rahtiustyötä tukevia kirjasia oli jo 1830-luvulta lähtien saatavissa suomeksi-kin.¹⁷⁾ Lisäksi luulisi Kiven seuranneen sitä julkista keskustelua, jota käytiin kotitarvepoltosta. Mutta ennen muuta Seitsemän veljeksien vaiheissa on lupa nähdä kehitystarina: Jukolan poikien epäsosiaalinen metsäläiselämä, johon vielä liittyy liiallinen viinankäyttö, ohjataan kirjailijan itsensä ihailemaan säännölliseen, kohtuutta noudattavaan elämäntapaan järjestyneessä yhteiskunnassa.

Lähteitä:

1. Sitaatit Aleksis Kiven *Koottujen teosten I* osasta, 4. painos, Helsinki 1944.
2. Viljo Tarkiainen, *Aleksis Kivi. Elämä ja teokset*, 5. painos, Porvoo 1950, 375.
3. Viljo Hytönen, *Suomen valtion paloviinapolitiikka vv. 1826—1866*, Helsinki 1912, 50 ja 56; Olli Vehviläinen, *Rajamäen tehtaat. 1888—1963*, [Helsinki/1963, 18.
4. Juono Tuominen, *Suomen alkoholipolitiikka 1866—1886 I*, Helsinki 1950, 86.
5. J. V. Lehtonen, *Aleksis Kivi aikalaistensa arvostelemana*, Helsinki 1931, 245. Ei myöskään Agathon Meurmanin ankarassa arvostelussa, jonka Eino Kauppinen on kääntänyt teokseensa *Runoilija ja arvostelija*, Helsinki 1966, kiinnitetty niinkään huomiota veljesten viinanviljelyyn kuin runoilijan karkeaan kielenkäyttöön.
6. J. V. Lehtonen, *Viinan runous. Toivoretki Nurmijärvelle ym. lukuja Aleksis Kivestä*, Helsinki 1933, 94; A. Simelius, *August Ahlqvist runoilijana, arvostelijana ja tyyliniekkana I*, Helsinki 1924, 28.
7. Tarkiainen, sama, 22; Eliel Aspelin-Haapkylä, *Aleksis Kiven "Seitsemän veljestä" II*, Aika 1911, 227. Kirjoittaessaan arvostelun Tarkiaisen väitöskirjasta Aspelin-Haapkylä tietää kertoa uusia piirteitä Nurmijärven surkeista oloista. Arvostelija referoi kanslianeuvos Oskari Hynnisen kirjettä: "Nurmijärven pitäjät oli siihen aikaan suoraan sanoen siivoton seutu. — — Ne olivat, sanottiin, raakoja, juoppoja, tappelijoita ja sukuelämässä riettaita. Sukupuolitautia sairastavia sanottiin kuormittain kuljetettavan Helsingin klinikkaan."
8. Veli Verkko, *Homicides and suicides in Finland and their dependence on national character*, København 1951, 70.
9. Eino Kauppinen, *Aleksis Kiven sairaus A. Th. Saelanin muistiinpanojen valossa. Minä elän*, Helsinki 1945, 62.
10. Lehtonen, *Toivoretki* . . . , 93.
11. *Paimelan Ukko*, Helsinki 1854, 8—10.
12. Johan Kraftman, *Tankar, Om den Wanmagt Uti hwilken Finska Landtman sig befinner*, Stockholm 1761, 59—60.
13. P. J. Topp, *Huutavan ääni korvessa lunastetuille sieluille*, 4. ylöspano, Helsinki 1836, 58 ja 132.
14. Viittaukset Kiven kirjeisiin *Koottujen teosten IV* osasta, 4. painos, Helsinki 1951. Ks. myös Eino Kauppinen *Alkoholi Aleksis Kiven ongelmana*. Alkoholipolitiikka 1963, 251—256.
15. Kiven sairauden laatu jäänee arvoitukseksi, vaikka sitä on pyritty selvittämään monien lähdetietojen avulla. Tarkiainen viittaa peitetysti "vaaralliseen tartuntaan". Huhupuheet Kiven mahdollisesta syfilis-tartunnasta on kuitenkin kiiruhdettu mitätöimään lääketieteellisin asiantuntijalausunnoin (Eino Kauppinen, *Aleksis Kiven sairaus A. Th. Saelanin muistiinpanojen valossa. Minä elän*), jotka kuitenkin toisaalta on selitetty lyhyiksi ja sangen ylimalkaisiksi (Lauri Saarnio, *Aleksis Kiven sielunelämän häiriöistä. Pilvilaiva*, Helsinki 1947). Avainasemassa näyttää olevan Kiven maininta "suuresta haaksirikosta", jota hän kuitenkin käyttää sekä teoksissaan että kirjeissään monessa merkityksessä. "Suuri katastrofi" taas on selvästi se Kiven kirjeissä mainittu katastrofi (delirium-kohtaus), joka sattui keväällä 1870 Helsingissä. Haaksirikko ja katastrofi onkin eräissä tutkimuksissa selvästi erotettu (Paavo E. S. Elo, *Aleksis Kiven persoonallisuus*, Vaasa 1950). Sangen epätodennäköinen sen sijaan on otaksuma, jonka mukaan noita sanoja voitaisiin käyttää synonyymisesti. (Esko Ervasti, "Suuren haaksirikon" aihe Aleksis Kiven tuotannossa, Turku 1965). Joka tapauksessa Kivi kirjoittaa Bergbomille, että hänen elämänsä on kerran tehnyt suuren haaksirikon. Tarkoitaneepa tuo kerran tapahtunut haaksirikko sitten mitä

hyvänsä, ainakin on varmaa, että Kivi suorastaan "pelkäsi aivoansa" ja hoiti erittäin huolekkaasti terveyttään. Vesiparannukseen hän tuntuu uskovansa siitakin päätellen, että hänen kirjastoonsa kuuluu J. H. Raussen *Det kalla vattnet*, mutta ilmeisesti "viisas vesilääkäri" Everth on antanut vähemmän toiveikkaita lausuntoja hänen tervehtymisestäään. Eräälle tuttavalleen Kivi oli vuonna 1870 murtuneena kertonut saaneensa "kovan iskun", kun Everth oli pitänyt mahdollisena, että hän pian tulee hulluksi (J. V. Lehtonen, *Nurmijärven poika*, Helsinki 1934). — Monissa tutkimuksissa torjutaan se mahdollisuus, että Kiven sairaus olisi aiheutunut syfilis-tartunnasta, mutta sairauden oireet ja hänen huolestunut pelkonsa "pahimmasta" antavat aiheen ainakin arveluihin. — Vuosisadan lopulla tuntuvat eräät kirjailijapiirit avistelleen Kiven sairauden laatua. Kramsu, jonka varmasti tiedetään sairastaneen kupan seu-

rauksena paralyssia (Mikko Saarenheimo, *Lisiä Kaarlo Kramsun elämäkertaan*, Aika 1918), pelkäsi jo 1880-luvulla, ennen kuin tauti todella vakavana puhkesi, että hänen kohtalonsa olisi "samanlainen kuin Aleksis Kiven" (Erkki Kivijärvi, *Kaarlo Kramsun elämästä*, Aika 1915). Elämäntavoissaan kumpikin pyrki noudattamaan ankaraa säännönmukaisuutta ja kohtuutta alkoholinkäytössä. Kivi viittaa usein kirjeissään vesiparannushoittoon, jota hän noudatti myös Siuntiossa. Raussen *Det kalla vattnet* selostaa pitkälti myös syfiliksen hoitoa vesiparannuksen avulla. — Nämä pienet reunahuomautukset eivät tietenkään todista mitään, mutta Kiven sairautta ei ole kuitenkaan vielä epäämättömästi todistettu kotioloista, huonosta yleiskunnosta, kirjailijakunnan loukkaamisesta yms. johdettavaksi.

16. Tarkiainen, sama, 511—512.

17. Tuominen, sama, 57.